

Söderposten

Nr: 4 2006

Gerd Åbrandt och Marie-Louise Tibell lyssnar spánt när Stig Unge i stearinljusens sken berättar skrönor i Nolsterby kapell

Innehåll:

Några utdrag ur Bondepraktikan	sid 2
Ordföranden har ordet	sid 3-4
Vill Du ge bort ett medlemskap	sid 4
Rapport om Tuppagren-projektet	sid 4-5
Besök på Lantmäteriarlivet	sid 6-7
Skröner i Nolsterby kapell	sid 8-9
Om Kött-Greta och litet annat	sid 10-11
Kommande aktiviteter	sid 12
Båtsmän på Tuskö och Svartnö	sid 13-14
Söderöns Hembygdsförening	sid 15

Några utdrag ur bondepraktikan

Den numera tolfte månaden har sitt namn efter latinets decem, som betyder tio, då den var den tionde månaden i den äldre romerska kalendarium. Det forntida nordiska namnet för december var Yula, Bondepraktikan säger julmånad. Vad det fornnordiska ordet jul betydde ursprungligen vet man inte säkert. Även det finska ordet joulu och gammalengelskans yule är låneord från fornnordiskan.

Enligt Bondepraktikan skulle vädret i december visa hur följande år skulle bli:

Om juledag i nyet komma får vi ett gott år.

Ju närmare nytändningen, ju bättre år.

Ju närmare nytändningen kommer adventet ju värre det går.

Dagar att beakta

Infaller juldagen på en måndag, blir det medelmåttig, ostadig vinter, god vår, sommar med storm och oväder, god höst med riklig frukt.

Christmånad skall din dryck icke vara för kall, läkedom må du taga, hållt ditt bröst och kropp varm, du skall icke låta åder slå, förty det är skadeligt, goda örter må man bruka att styrka hjertat med. I Getebocken är godt att föra sig i nya kläder, att afwänja barn, så och plantera.

Ordföranden har ordet

När året nu börjar ta slut kan vi summera vad som hänt och vad vi gjort. Vi har haft många aktiviteter och glädjande många deltagare, en hygglig ekonomi som är under kontroll, en väl fungerande styrelse, ett utmärkt samarbete med Bygdegårdsföreningen och andra föreningar på trakten. Till och med vädret har stått på vår sida.

När jag valdes till ordförande vid förra årsmötet så visste jag inte vad det innebar och hade ingen erfarenhet från denna typ av föreningar, så det var naturligtvis lite pirrigt. Men under året har det varit en fröjd att lära känna alla intressanta och driftiga människor och bli allt mer bekant med allt som händer i vår bygd. Ju mer man lär sig om vad som hänt och vilka människor som verkat här, desto mer respekt får man för deras liv och arbete och vad dom åstadkom. Kanske finns det dom som tycker att hembygdsföreningar är lite mossiga och insnövade, men det beror att man inte vet eller förstår hur viktigt det är för självkänslan att ha en identitet, en tillhörighet, en plats på jorden där man är hemma.

Söderön förändras i takt med hela samhället. Bara under en persons livstid har oerhörda förändringar skett. Många av oss minns det gamla bonde- och fiskarsamhället som fanns kvar ännu på 1950-talet och vi kan sakna det till synes lugnare livet och att det fanns utrymme också för original. Men det är nog mycket få av oss som skulle vilja leva under deras villkor, med ändlöst hårt arbete för att hålla sig vid liv. Det som är nästan självklart för oss var utopiskt för dom. Men vi får betala ett pris i form av stress och en vilsenhet som kanske inte förekom förr i tiden.

Vår hembygdsförening kan vara en länk mellan nutid och gången tid

och till den bygd som vi fått att förvalta. Om vi kan träffas under trevliga former, knyta nya kontakter, lära känna varandra och se lite mer av grannbyarna, så har vi kommit en liten bit på väg mot att både känna tillhörighet och att leva ett gott modernt liv. Jovisst - var och en har ett eget ansvar, men om vi gör trevliga saker tillsammans så blir det både bättre och roligare!

Hans T

*Vill du ge bort ett medlemskap
i hembygdsföreningen?*

*Kontakta Christer Mattson
tel. 0173-704 90*

Rapport om Tuppagren-projektet

Under vintern 2003-2004 muddrades Tuppagren, dvs inloppet till fjärdarna norr om Söderön. Orsaken var att landhöjningen och annan uppgrundning efterhand gjort att kvalitén på vattnet blivit sämre. Det blev allt grumligare, mindre trevligt att bada, fisket och fågellivet försämrades och det blev allt svårare att åka båt ut till havet. För att få göra en muddring krävs numera att man gör en Miljökonsekvensbeskrivning (MKB) och får tillstånd av Miljödomstolen. Detta gjorde att man bildade ett projekt som skulle klara detta och sedan genomföra muddringen.

Tillståndet krävde att man gjorde vetenskapliga undersökningar före, under och efter muddringen. Det skulle också göras en beskrivning av naturvård, kulturminnesvård, fiske och regionalt och riksintressen i det område som ligger runt fjärden. Allt detta finns nu beskrivet i en rapport som heter ”Tuppagensprojektet. Miljökonsekvensutvärderingar av ett vattenprojekt i Östhammars skärgård” som är skriven av Lennart och Eva Bäck.

Sammanfattningsvis kan sägas att muddringen blev både billig och framgångsrik. Vattenkvalitén blev bättre och fiske och fågelliv och framkomligheten förbättrades. Rapporten som har kommit nu är mycket intressant som beskrivning av muddringen, miljöfrågorna och miljön runt fjärdarna, vid Långalma och för hela Söderön. Det gör att vi alla kan läsa om hur landet skapades för 6000 år sedan och sedan har utvecklats genom landhöjningen, se kartor från gångna århundraden, läsa om hur jordbruk och fiske och andra näringar växte fram, se foton av människor och miljöer, och läsa om vattnets och fjärdarnas betydelse ända fram till i dag. Rapporten är alltså intressant för många, både dom som är allmänt intresserade av Söderöns utveckling, eller av miljöfrågor, eller av hur Tuppagensprojektet genomfördes och vad resultatet blev. Rapporten finns i ett begränsat antal och kan köpas för självkostnadspris 275:-. Skriv en beställning till ”Tuppagens vattenvårdsprojekt, c/o L Bäck, Rotegatan 13, 753 37 Uppsala”. Betalningen sker en månad efter leverans till Tuppagens Vattenvårdsförening p-giro 19 62 05-9, ange avsändare.

Vi vill rikta ett stort tack till Lennart och Eva Bäck för deras ovärderliga bidrag till projektet. Det gäller både för deras entusiasm och medverkan och avgörande insats för att klara miljöprövningen och få Miljödomstolens tillstånd. Dessutom har vi fått en utmärkt beskrivning av vår bygd och den viktiga händelse som muddringen har varit. Lennart och Eva bor här på Söderön och är medlemmar i vår förening. Lennart är dessutom professor i kulturgeografi, vilket är förklaringen till den fina rapporten.

Besök på Lantmäteriarbivet

En solig och fin septemberdag, i slutet på den härliga sommaren, hade Elsy ordnat ett besök på Lantmäteriarbivet i Gävle. Syftet var att se vilka kartor som finns över våra trakter och vad vi kan läsa ut om våra byar.

En typisk lantmätare

Lantmäteriarbivet är en del av Lantmäteriverket och har i princip alla historiska kartor fram till ca år 1800. Efter detta år finns kartor på såväl Lantmäteriverket som på de regionala myndigheterna, i vårt fall arkiven i Stockholm och Uppsala. Sedan finns gamla kartor även på bl a Riksarkivet och Krigsarkivet och andra myndigheter och institutioner. Det finns alltså stora möjligheter för en amatörforskare!

Vi var 7 glada och nyfikna besökare som fick ett mycket trevligt mottagande och allt tänkbart stöd i letandet och bläddrandet. Som tur var fanns det inga andra besökare just denna dag så vi hade alla godsaker för oss själva.

Arkivet är avslutat dvs man tar i princip inte emot nytt material. Alla tillkommande kartor arkiveras på den regionala nivån, dvs i Uppsala. Kartor från den tid vi tillhörde Stockholms län finns i Stockholm.

Det var mycket intressant och vi tyckte att tiden gick alldeles för fort. Men det kan ju bli återbesök, eftersom arkivet i Gävle är öppet på arbetsdagar mellan kl 9 och 15.

Skröner i Nolsterby kapell!

av Hanna Toil och Viveka Westman

Fredagen den 19/10 arrangerade Söderöns Hembygdsförening i samarbete med Nolsterby bygrupp berättarstugan, som många gått och sett fram emot, i Nolsterby kapell.

Mörkret hade hunnit falla då vi åkte ut på Söderön. Vi möttes av ljuset av marschaller då vi svängde in till kapellet i Nolsterby. Regnet fanns i luften, likaså blåsten. Det var en sådan där typisk "höstrusk- kväll" då man helst sitter inne och kurar framför kakelugnen.

Ett 30-tal orädda personer samlades för att lyssna på berättelser om spökerier och annat skräckinjagande som inträffat i bygden men även för att själva bjuda på sina historier om bl a tomtar, vettar, trolldom och spöken. Inne i kapellet var fönsterbrädor och bord smyckade med ljusstakar som lyste upp i mörkret, och bänkarna hade ställts fram runt bordet så alla kunde känna samvaro.

Stig Unge var inbjuden "huvud-berättare" och han visade sig ha mycket goda insikter om sådant som är fördolt för de flesta av oss.

Ett uppehåll gjordes under kvällen, då serverades gott fika i köket.

Siv Westerberg, Karin Andersson och hennes barn-
barn tar för sig av Vivekas goda hembakta bröd.

Direkt efter att kaffekopparna dukats undan, fortsatte kvällen ett tag. Efter hand kom flera av deltagarna ihåg en hel del lokala händelser som de hört bekanta och äldre släktingar berätta att de själva eller någon av deras bekanta upplevt. Allt ifrån Hökhuvuds kyrkklockor till mamsellskans sista tid på Yttersby koloni. Mycket handlade om händelser i skärgården såsom bärgning av vrakgods och smuggling.

Berättandet om "skärgårdshandeln" avbröts när man kom in på sådant som inträffat i nutid. En mycket trevlig kväll som vi hoppas få möjlighet att uppleva igen.

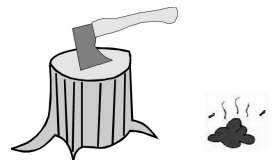
Om Kött-Greta och litet annat

Det har gått några dagar sen vi hade berättarkväll i kapellet i Nols-terby och jag är på väg ut i skogen för att hämta hem granris, som jag ska åka till kyrkogården med. Stig Unge var vår berättarvärd under den där kvällen och jag går nu och funderar på hur det är ställt med berättar-traditionen. Upplever vi även idag oförklarliga saker, som vi berättar vidare för den yngre generationen? Eller är vi alldeles för realistiska och vill hitta en naturlig förklaring till allt som eventuellt inte är alldeles som det ska. För hur det än är, så tycker vi ju att det är väldigt spännande att höra de här gamla historierna om Tög-herrarna, hönor som drar hölass och platser som hästar vägrar att passera. Och jag hoppas att även om det nu inte tillkommer några nya historier, att vi för de gamla vidare. När jag går här och bryter mitt granris så kommer jag att tänka på min farmor Beda och hennes bestyr inför Allhelgona. Då skulle det bindas kransar, som skulle till kyrkogården, och det samlades ihop gran- och tallris, lingonris, lummer (jag tror inte att det var fridlyst på den tiden), snöbär osv. Och så satt hon tillsammans med sin syster Mian och kanske någon annan tant och band kransar i flera dagar. Det var många gravar som skulle smyckas. Och då berättades det och skvallrades, så det var ju att gå in dit, så fort man kom hem från skolan, för att sitta och lyssna. Tänk om man hade haft en bandspelare då.

Under den här kvällen i kapellet, kom vi in på Kött-Greta. Hon bodde i Norrskedika och var väl verksam under 1920-40-talet. Hon hade förmågan att påverka människor som inte var alldeles ärliga, att komma på bättre tankar, och kunde ställa saker och ting till rätta. Hon hjälpte både min farfar och morfar, vid ett par tillfällen. Man kan nog tycka att både farfar och morfar var personer som stod med båda fötterna på jorden och kanske inte skulle vända sig till Greta i sin nöd, men det gjorde de i alla fall. Och trodde sen fullt och fast på hennes förmåga. När det gällde farfar, så hade han mist en yxa i skogen. Han hade slagit ner den i en stubbe, när han gick hem på kvällen från skogsarbetet, och när han kom tillbaka på morgonen var den borta.

Han letade ju naturligtvis både mycket och länge, en yxa var ju värdefull på den här tiden. Men yxan var och förblev borta. Framåt vårkanten tyckte han väl att kunde göra ett försök med att ta till Gretas hjälp också. Och hon kunde faktiskt se var yxan fanns och det var en person som hade tagit den. Nu skulle hon i alla fall ”*prova*” den här mannen på pingstnatten, det måste ju alltså ha varit natten mot pingstdagen. Och han skulle även lämna något annat efter sig.

Det måste ju ha varit litet spännande för farfar att gå ut i skogen den här morgonen, även om han inte trodde på det här. Men si, yxan satt i stubben igen. Och intill fanns det andra som skulle lämnas. En av Gretas specialiteter var att ”gärningsmännen” drabbades av diarré. Och det hade även hänt den här gången.

I morfars fall var inget som var borttappat, utan man hade otur med korna i ladugården. Kor som skulle kalva kastade, d.v.s. fick missfall. Och man kunde ju inte förstå vad det här berodde på. Morfar kontakta Greta som frågade litet om ladugården och mjölkningen osv. Till slut kom man fram till att den pall som användes vid handmjölkningen, hade till viss del tillverkats av en säng, som en i familjen hade dött i. Om man gjorde sig av med den här pallan, så skulle det bli lugnt i ladugården igen.

Och det blev det ju naturligtvis.

Om man analyserar de här båda händelserna, kan man säkert hitta naturliga förklaringar. I ladugården hade det ju säkert gått bra med kalvningarna i alla fall så småningom. Det fanns väl virus på den tiden också. Men vill vi ha sådana förklaringar? I alla fall inte när vi sitter en mörk, regning kväll i kapellet, med enbart levande ljus tända, och berättar för varandra.

Jag tycker det skulle vara roligt, om vi kunde få flera vittnesmål om Gretas förmåga. Kontakta gärna mig eller någon annan i styrelsen.

Viveka Westman

Kommande aktiviteter

2006

15/12 kl 19.00 Luciafirande gemensamt med Söderögårdens Bygdegårdsförening i bygdegården. Paketauktion - tag med paket värde ca 30 kr.

2007

28/1 kl 12.00 Fototräff i Bygdegården. Ta gärna med bilder från skog, fiske och jordbruk. Vi finns där med dator, scanner och skrivare och ni är välkomna med Era fotoalbum så hjälper vi till med kopiering av bilderna. Soppa serveras.

25/3 kl 13.00 Årsmöte

Övrig planering för 2007 (preliminärt)

Gökotta i maj

Byvandring i Björnäs.

Besöka annan Hembygdsförening

Fältvandring för att titta på blommor

6/6 kl 12

Nationaldagen firas gemensamt med Söderögårdens Bygdegårdsförening i bygdegården.

Söderödagen

Svampvandring i september

Båtsmän på Tuskö och Svartnö

av Robert Henningsson

Som tidigare utlovats följer nu en fortsättning om båtsmän. Att hitta uppgifter om båtsmän är ibland svårt och det gör att min lista kanske inte är helt komplett.

I Tuskö hette båtsmannen nr 84 Wiger senare Ekman

De första var båtsman Erich Wiger och fördubblingsbåtsman Anders Åhl-panna. De var fångar 1721 under Karl XII:s krig.

Sen kom Anders Wiger, född 1720, död 16/8 1800, och hans hustru Brita Andersdotter, född 1719, Hans Ekman f 1741 och hans hustru Anna, f 1735, och Per Ekman f 1751.

Efter Per blev Anders Wiger, f 1772 båtsman nr 84 i Tuskö och hans hustru Caisa Persdotter, f 1772, död 1807.

Gustav Ekman, f 1791, i Börstils församling började i kronans tjänst 1813. Hans hustru Greta Persdotter, f 1783, även hon i Börstils församling. Sen kom Per Ersson Ekman, f 1824, i Börstils församling, hustru Ersdotter, också f 1824 i Börstils församling, de bägge flyttade till Wäddö 10/2 1881.

Erik Lindholm Ekman, f 8/11 1852 i Harg och hustru Wilhelmina Andersdotter f 1/10 1851 i Edebo. De kom från Harg 14/10 1874 och flyttade till Hökhuvud 18/10 1877.

Sista båtsman Ekman hette Karl Erik Mattsson, f 4/11 1854 i Börstils församling, gift 24/3 1878 med Margareta Lindberg, f 28/1 1846 å Singö.

År 1765 eller kanske ännu tidigare finns en krongård i Tuskö 2/3 mtl Krono Boställe åt Ovartermästaren vid Kungl Adelsfanc Regemente. Även 1854 fass Qvartermästare Bostället Tuskö nr 5 2/3 mtl, f.d. Adelsfanans Regemente. Kronoombud C G Björk, Arrendator Johan Petter Wedin.

På Svartnö hette båtsmannen nr 86 Loberg

Per Loberg f 1731 i Botorp Valö, död i Svartnö 12/1 1792 gift nr 1 med Brita Ersdotter f 1724, gift nr 2 med Brita Mattsdotter, f 1731, död 6/3 1800. Enkan Mattsdotter var tidigare gift med Båtsman nr 85 Per Hvithår i 8 år.

På Raggarön Olof Loberg f 1724, död 29/3 1792 gift med Brita Jacobsdotter, f 1722. Sen kom Erik Loberg, f 1767, gift med Magdalena Eriksdotter 21/4 1794.

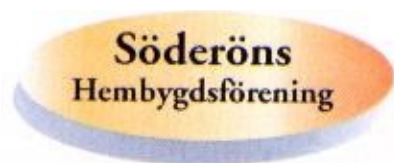
Mats Mattsson Loberg, f 1788, i Harg, sen kom ännu en Mats nr 86 Loberg, f 24/2 1818, i Börstils församling, död 7/3 1884, hans hustru Anna-Lena Mattsdotter, f 4/3 1808, även hon var född i Börstils församling.

Ytterligare en Mats Mattsson Loberg blev båtsman i Svartnö f 8/1 1845 i Börstils församling, en av dessa två var troligen son till föregående båtsman vilket inte var ovanligt på den tiden, hustru till den sistnämnda Mats hette Maria Margareta Jansdotter, f 27/3 1844, i Valö, gifta 8/4 1871. Efter tjänsgöringens slut i Kronans tjänst blev Mats arrendator i Kulla ½ mtl år 1882.

Sista båtsmannen var Karl LeonardSjökvist Loberg, f 27/9 1864, i Hökhuvud, gift 8/6 1888 med Maria Gustava Lundgren, f 31/5 1860. Släkten Sjökvist finns kvar på det ombyggda före datta båtsmanstorpet. År 1629 fanns en soldat Lars Persson i Svartnö. År 1785 Trumpetare Joh. P. Hörling f 22/11 1723 och Madame Botilia Geting, f 1736.

1813-16 fanns Herr Conetten Dan Wilhesson, f 1764, i Östhammar. 1871-75 arrenderades Kulla kronoboställe av Jan Erik Carlsson, f 1840 i Harg, död 8/1 1874.

29/3 1874 kom arrendatorn Mats Mattsson, f 1838.

Söderöns Hembygdsförening

c/o Hans Tibell
 Lotsholmen Pl 1933
 742 91 ÖSTHAMMAR

Styrelse

Hans Tibell, ordf	700 55 el. 08-659 47 75
Viveka Westman, v ordf	700 28 el 08-15 86 12
Karin Hörner Andersson, sekr	700 72
Ulla-Britt Jansson	320 31
Robert Henningsson	320 26
Hanna Toil	121 06, 070-384 41 81
Gerd Åbrandt	703 41

E-post

neisti-2004@telia.com
westsson@tele2.se
ostsidan@telia.com

hannatoil@hotmail.com
gerd.robban@telia.com

Ersättare

Christer Mattsson, kassör	704 90, 070-202 88 61
Margit Bergström	324 64
Agnetha Eriksson	701 35
Anna-Britt Matsson	321 87
Conny Wahlgren	215 18, 070-580 73 66
Elsy Österberg	702 38, 070-244 82 68

xrizter@telia.com

osterberg.elsy@telia.com

Revisorer

Margaretha Mattsson	321 59
Lage Löwén	702 59

Ersättare

Mats Jorlin	701 62
-------------	--------

Ombud till Upplands Fornminnes- och Hembygdsförbund

Ulla-Britt Jansson	320 31
--------------------	--------

Ersättare

Viveka Westman,	700 28
-----------------	--------

westsson@tele2.se

Valberedning

Arne Westerberg	700 24
Mats Frylmark	702 10
Patrik Westerberg	700 24

Söderöpostens redaktion

Redaktionen består av Robert Henningsson, Hans Tibell, Hanna Toil, Viveka Westman och Elsy Österberg.

Har ni material (text eller bilder eller både och) maila dem till neisti-2004@telia.com